

विश्वमना वैयश्वः। इन्द्रः, २८- ३० वरुः सौषाम्निः। उष्णिक्, ३० अनुष्टुप्।

सखाय॒ आ शिषाम॑हि॒ ब्रह्मेन्द्रा॑य॒ वज्रिणे॑। स्तु॒ष ऊ॒ षु वो॒ नृत॑माय॒ धृष्णवे॑॥ ८.०२४.०१

सखायः- हे सुहृदः। वः- युष्माकमर्थे। सु- सुष्ठु। स्तुषे- स्तौमि। नृतमाय- अतिशयेन नेत्रे। धृष्णवे- शत्रुधर्षकाय। इन्द्राय- परमेश्वराय। इन्द्र ईशनाधिदेवता। वज्रिणे- वज्रपाणये। ब्रह्म- मन्त्रम्। आ शिषामहि- आशास्महे। शासु अनुशिष्टौ ॥१॥

शव॑सा॒ ह्यसि॑ श्रुतो॒ वृत्र॑हत्येन॒ वृत्र॑हा। म॒घैर्म॑घोनो॒ अति॑ शूर॒ दाश॑सि॥ ८.०२४.०२

वृत्रहत्येन- आवरणनाशनाख्येन। शवसा- बलेन। वृत्रहा इति। श्रुतः- प्रसिद्धः। असि- भवसि। हि- खलु। मघोनः- हे सम्पद्वन्। मघैः- सम्पदः। शूर- समर्थः। अति- अधिकम्। दाशसि- यच्छसि ॥२॥

स नः॑ स्त॒वान् आ भर॑ र॒यिं चि॒त्रश्र॑वस्तमम्। नि॒रेके॑ चि॒द्यो ह॑रिवो॒ वसु॑र्ददिः॥ ८.०२४.०३

सः- असौ। स्तवानः- स्तुतः सन्। नः- अस्मभ्यम्। चित्रश्रवस्तमम्- अतिशयेन असाधारणमतीन्द्रियश्रवणं तदुपलक्षितदिव्यानुभवम्। रयिम्- धनम्। आ भर- आहर। निरेके- निर्गमन एव। हरिवः- वज्रिन्। वसुः- शरण्यः। ददिः- दाता असि ॥३॥

आ नि॒रेक॑मु॒त प्रि॒यमिन्द्र॑ दर्षि॒ जनाना॑म्। धृ॒षता॑ धृ॒ष्णो स्त॑र्वमा॒न आ भर॑॥ ८.०२४.०४

इन्द्र। निरेकम्- निर्गमनशीलं स्रवणशीलमिति भावः। उत- अपि च। जनानाम्- विशाम्। प्रियम्। आ दर्षि- आविदारय विवृतं कुर्विति भावः। धृषता- शत्रुधर्षकेण मनसा। धृष्णो- शत्रुधर्षकः। स्तवमानः- स्तुतः सन्। आ भर- आहर ॥४॥

न ते॑ स॒व्यं न दक्षि॑णं॒ हस्तं॑ वरन्त॒ आमु॑रः। न प॑रि॒बाधो॑ हरिवो॒ गवि॑ष्टिषु॥ ८.०२४.०५

हरिवः- प्राणाश्वयुक्त । गविष्टिषु- धेनूपलक्षितचिद्रश्म्येषणासु । आमुः- परिपन्थिनः । परिबाधः- बाधका अन्तरायभूताः । ते- तव । सव्यम्- वामम् । दक्षिणम् । हस्तम् । न । वरन्ते- वारयन्ति ॥५॥

आ त्वा गोभिरिव व्रजं गीर्भिर्ऋणोम्यद्रिवः । आ स्मा कामं जरितुरा मनः पृण ॥ ८.०२४.०६
त्वा- भवन्तम् । गोभिः- धेनुभी रश्मिभिर्वा । व्रजम्- तन्निवासस्थानम् । इव । अद्रिवः- वज्रिन् । गीर्भिः- वाग्भिः । ऋणोमि- प्राप्नोमि । जरितुः- स्तोतुः । कामम्- इच्छाम् । आ पृण- पूरय । मनः- चित्तम् । आ पृण ॥६॥

विश्वानि विश्वमनसो धिया नो वृत्रहन्तम् । उग्रं प्रणेतरधि षू वसो गहि ॥ ८.०२४.०७
वृत्रहन्तम्- अतिशयेन आवरणबाधक । उग्र- उद्गूर्ण । प्रणेतः- प्रकर्षेण नेतः । वसो- शरण्य । विश्वमनसः- सर्वभूतहितस्य । धिया । नः- अस्माकम् । विश्वानि- सर्वाणि भूतानि प्रति । सु- सुष्ठु । आ गहि- आगच्छ ॥७॥

वयं ते अस्य वृत्रहन्विद्याम शूर नव्यसः । वसोः स्पार्हस्य पुरुहूत राधसः ॥ ८.०२४.०८
पुरुहूत- बहुभिः साहाय्यायाहूत । वृत्रहन्- आवरणबाधक । शूर- समर्थ । वयम् । ते- तव । नव्यसः- अभिनवाम् । स्पार्हस्य- स्पृहणीयाम् । वसोः- सम्पदम् । राधसः- संसिद्धिम् । अस्य- इमाम् । विद्याम- जानीमः ॥८॥

इन्द्र यथा ह्यस्ति तेऽपरीतं नृतो शवः । अमृक्ता रातिः पुरुहूत दाशुषे ॥ ८.०२४.०९
पुरुहूत- बहुभिः साहाय्यायाहूत । इन्द्र । अपरितम्- शत्रुभिरपरिगतम् । नृतो- नर्तनशील । ते- तव । शवः- बलम् । यथा । अस्ति- भवति । तथा । दाशुषे- दात्रे । अमृक्ता- अहिंसितम् । रातिः- दानमस्तु ॥९॥

आ वृषस्व महामह महे नृतम् राधसे । दृहश्चिह्न मघवन्मघत्तये ॥ ८.०२४.१०

महामह- महतां महात्मन् । नृतम- अतिशयेन वीर । महे- महत्यै । राधसे- संसिद्धयै । आ वृषस्व-
वर्षणं कुरु । दृळ्हः- दृढानि । बन्धनानि । पुराणि । चित्- अपि । मघत्तये- सम्पदे । मघवन् । दृह्य-
विदारय ॥१०॥

नू॒अ॒न्यत्रा॑ चिद॒द्रिव॒स्त्वन्नो॑ जग्मुरा॒शसः॑ । मघ॑वज्छ॒ग्धि तव॑ तन्न॒ ऊ॒तिभिः॑ ॥ ८.०२४.११

अद्रिवः- वज्रिन् । त्वत्- त्वत्तः । अन्यत्र- इतरत्र । नः- अस्माकम् । आशसः- अभिलाषाः ।
गताः । मघवन् । तत्- तामभिलाषाम् । तव- तवाभिमुखीम् । ऊतिभिः- त्वद्रक्षाशक्तिभिः । शग्धि-
यच्छ ॥११॥

न॒ह्य॑ङ्ग नृ॒तो त्व॒दन्यं॑ वि॒न्दामि॑ राध॒से । रा॒ये द्यु॒म्नाय॑ शव॒से च॑ गिर्व॒णः॑ ॥ ८.०२४.१२

नृतो- नर्तक । गिर्वणः- गीर्भिः सम्भजनीय । त्वत्- त्वत्तः । अन्यम्- इतरम् । राधसे- संसिद्धयै ।
राये- सम्पदे । द्युम्नाय- तेजसे । शवसे- बलाय । च । न । विन्दामि- लभे ॥१२॥

ए॒न्दुमि॒न्द्राय॑ सि॒ञ्चत॑ पि॒बाति॑ सो॒म्यं मधु॑ । प्र राध॑सा चोदयाते महि॒त्वना॑ ॥ ८.०२४.१३

इन्द्राय- ईशनाधिदैवताय । इन्दुम्- हृदयस्पर्शकं क्लेदनशीलं रसम् । आ- आभिमुख्येन । सिञ्चत ।
सः । मधु- मधुरम् । सोम्यम्- रसम् । पिबाति- अनुभवति । महित्वना- माहात्म्येन । राधसा-
संसिद्धया । प्र चोदयाते - प्रचोदयति ॥१३॥

उपो॑ हरी॒णां पतिं॑ दक्षं॑ पृ॒ञ्चन्त॑मब्रवम् । नू॒नं श्रु॑धि स्तु॒वतो॑ अ॒श्व्यस्य॑ ॥ ८.०२४.१४

उत- अपि च । हरीणाम्- प्राणाश्वानाम् । पतिम्- पालकम् । दक्षम्- समर्थम् । पृञ्चन्तम्- सम्पर्कं
कुर्वन्तम् । अब्रवम्- अवदम् । नूनम्- अवश्यम् । स्तुवतः । अश्व्यस्य- प्राणोपासकस्य मन्त्रम् ।
शुधि- शृणु ॥१४॥

न॒ह्य॑ङ्ग पु॒रा च॒न ज॒ज्ञे वी॒रतर॑स्त्वत् । नकी॑ रा॒या नैव॒था न भ॑न्दना ॥ ८.०२४.१५

पुरा चन- पुरातनकालेपि । त्वत्- त्वत्तः । वीरतरः । नहि । जज्ञे- जातः । राया- सम्पदा । एवथा-
गमनेन । भन्दना- स्तुत्या च । नकिः- न कोपि त्वत्समो जातोस्ति ॥१५॥

एदु मध्वो मदिन्तरं सिञ्च वाध्वर्यो अन्धसः । एवा हि वीरः स्तवते सदावृधः ॥ ८.०२४.१६
मध्वः- मधुरस्य । अन्धस्य- सोमस्य । मदिन्तरम्- हर्षदं रसम् । अध्वर्यो- ध्वररहितकर्मकाम ।
सिञ्च । एव- एवम् । हि- खलु । वीरः । सदावृधः- सदावर्धकः । स्तवते- स्तूयते ॥१६॥

इन्द्रं स्थातर्हरीणां नकिंष्टे पूर्व्यस्तुतिम् । उदानंश शवसा न भन्दना ॥ ८.०२४.१७
इन्द्र । हरीणाम्- प्राणाश्वानाम् । स्थातः- अधिष्ठातः । ते- तव । पूर्व्यस्तुतिम्- प्राचीनस्तोत्रम् ।
शवसा- बलेन । नकिः- न कोपि । उदानंश- व्याप्नोति । अतिक्रामति । भन्दना- स्वस्तुत्या वा
नातिक्रामति ॥१७॥

तं वो वाजानां पतिमहूमहि श्रवस्यवः । अप्रायुभिर्यज्ञेभिर्वावृधेन्यम् ॥ ८.०२४.१८
वाजानां पतिम्- बलाधिदैवतम् । अप्रायुभिः- प्रमादरहितैः । यज्ञेभिः- यज्ञैः । वृधेन्यम्- वर्धमानम् ।
तम् । वः- युष्मदर्थम् । श्रवस्यवः- श्रुतिकामाः । अहूमहि- आह्वयामः ॥१८॥

एतो न्विन्द्रं स्तवाम सखायः स्तोम्यं नरम् । कृष्टीर्यो विश्वा अभ्यस्त्येक इत् ॥ ८.०२४.१९
एत- आगच्छत । सखायः- सुहृदः । स्तोम्यम्- मन्त्रस्तुतम् । नरम्- नेतारम् । यः । एकः । इत्-
एव । कृष्टीः- शत्रून् । अभ्यस्ति- अभिभवति । तम् । इन्द्रम् । स्तवाम ॥१९॥

अगौरुधाय गविषे द्युक्षाय दस्म्यं वचः । घृतात्स्वादीयो मधुनश्च वोचत ॥ ८.०२४.२०
अगौरुधाय- चिद्रश्मीनामनिवारकाय । गविषे- चिद्रश्मिकामाय । द्युक्षाय- स्वर्गस्थाय । दस्म्यम्-
दर्शनयुक्तम् । घृतात् । मधुनः । च । स्वादीयः- स्वादुतरम् । वचः । वोचत- ब्रूत ॥२०॥

यस्यामितानि वीर्या^१ न राधुः पर्येतवे । ज्योतिर्न विश्वमभ्यस्ति दक्षिणा ॥ ८.०२४.२१

यस्य । वीर्याणि । अमितानि- अपरिमितानि । राधः- संसिद्धिः । पर्येतवे- शत्रुभिः परिगन्तुम् । न शक्या । ज्योतिः । न- इव । विश्वम्- सर्वम् । यस्य दक्षिणा- दानम् । अभ्यस्ति- अभितो भवति ॥२१॥

स्तुहीन्द्रं व्यश्वदन्मूर्मिं वाजिनं यमम् । अर्यो गयं मंहमानं वि दाशुषे ॥ ८.०२४.२२

अनूर्मि- अतरङ्गम् । अचलमिति भावः । वाजिनम्- बलिनम् । यमम्- नियन्तारम् । इन्द्रम् । व्यश्ववत्- प्राणोपासकवत् । स्तुहि- स्तोत्रं कुरु । अर्यः- आर्यशील इन्द्रः । वि- विशेषेण । दाशुषे- दात्रे । मंहमानम्- पूज्यम् । गयम्- धनं यच्छति ॥२२॥

एवा नूनमुप स्तुहि वैयश्व दशमं नवम् । सुविद्वांसं चर्कृत्य चरणीनाम् ॥ ८.०२४.२३

वैयश्व- विशेषप्राणोपासक । चर्षणीनाम्- प्रजानाम् । नवम्- देहेषु नवप्राणयुक्तम् । दशमम्- स्वयमेव दशमप्राणभूतम् । नव वै पुरुषे प्राणा मनुष्येषु वर्तमाना इन्द्रस्तेषां दशधा भवतीन्द्रस्यात्मानं दशधा चरन्तमिति । चर्कृत्यम्- सुष्ठु कर्तव्यम् । सुविदांसम्- शोभनज्ञानिनम् । नूनम्- अवश्यम् । एव- इत्थम् । उप स्तुहि ॥२३॥

वेत्था हि निर्ऋतीनां वज्रहस्त परिवृजम् । अहरहः शुन्ध्युः परिपदामिव ॥ ८.०२४.२४

वज्रहस्त- वज्रपाणे । अहरहः- प्रतिदिनम् । शुन्ध्युः- शोधकः । परिपदाम्- परिपततामन्तरायाणाम् । इव । निर्ऋतीनाम्- रक्षसाम् । परिवृजम्- परिवर्जनम् । हि- खलु । वेत्थ- जानासि ॥२४॥

तदिन्द्राव आ भर येना दंसिष्ठ कृत्वने । द्विता कुत्साय शिश्रथो नि चौदय ॥ ८.०२४.२५

इन्द्र । दंसिष्ठ- सुदर्शन । कृत्वने- शोभनकर्मणे । येन भूतिमकरोः । तत् । अवः- रक्षणम् । आ भर- आहर । कुत्साय- कर्मशीलाय । द्विता- द्विधा । शिश्रथः- शत्रून् चकर्त्त । नि- नितराम् । चौदय- प्रेरय ॥२५॥

तमु त्वा नूनमीमहे नव्यं दंसिष्ठ सन्यसे । स त्वं नो विश्वा अभिमांतीः सक्षणिः ॥ ८.०२४.२६

दंसिष्ठ- अतिशयेन दर्शनीय । सन्यसे- संत्यागाय । तम्- अमुम् । नव्यम्- अभिनवम् । त्वा-
त्वाम् । नूनम्- अवश्यम् । ईमहे- याचामहे । सः- असौ । त्वम् । नः- अस्मदर्थम् । विश्वाः-
सर्वाः । अभिमातीः । सक्षणिः- अभिभवसि ॥२६॥

य ऋक्षादंहसो मुच्यो वार्यात्सप्त सिन्धुषु । वर्धर्दासस्य तुविनृम्ण नीनमः ॥ ८.०२४.२७

ऋक्षात्- मनुष्यबाधकादिति सायणः । ऋन् मनुष्यान् क्षणोतीति ऋक्षः । अंहसः- अघात् । यः ।
मुच्यत्- विमोचयति । यः । सप्त सिन्धुषु- मूलशक्तिधारासु । आर्यत्- स्वामित्वं करोति स त्वम् ।
तुविनृम्ण- बहुवीर्यसम्पन्न । दासस्य- उपक्षपयितुः । वर्धम्- आयुधम् । नीनयः- नमय ॥२७॥

यथा वरो सुषाम्णे सनिभ्य आवहो रयिम् । व्यश्वेभ्यः सुभगे वाजिनीवति ॥ ८.०२४.२८

यथा । वरो- श्रेष्ठे । सुभगे- सौभाग्यवति । वाजिनिवति- सद्गतिसम्पन्ने उषः । व्यश्वेभ्यः-
विशेषप्राणोपासकेभ्यः । सनिभ्यः- याचमानेभ्यः । सुषाम्णे- सुसामगानाय । रयिम्-
दानयोग्यसम्पदम् । आवहः- प्रापितवती ॥२८॥

आ नार्यस्य दक्षिणा व्यश्वाँ एतु सोमिनः । स्थूरं च राधः शतवत्सहस्रवत् ॥ ८.०२४.२९

नार्यस्य- वीर्ययुक्तस्य । सोमिनः- रसनिष्पादकस्य । दक्षिणा- दानम् । स्थूरम्- स्थूलम् । च ।
राधः- धनम् । शतवत् सहस्रवत्- प्रभूतम् । व्यश्वान्- विशेषप्राणोपासकान् । आ एतु-
आगच्छतु ॥२९॥

यत्त्वा पृच्छादीजानः कुह्या कुह्याकृते ।

एषो अपश्रितो वलो गोमतीमव तिष्ठति ॥ ८.०२४.३०

कुह्याकृते- कुत्र तिष्ठतीत्येतदिच्छया प्रवृत्तैः पुरस्कृते । ईजानः- यजमानः । कुह्या- क्व । इति ।
त्वा- त्वाम् । यत्- यदा । पृच्छात्- पृच्छति । तदा । एषः- अयम् । अपश्रितः- सर्वैराश्रितः ।
वलः- वरः । गोमतीम्- ज्ञानवतीमुषसं ज्ञानोदयदेवताम् । अव तिष्ठति ॥३०॥